

ՈՒՐԱՅԻՐ

Սալմաստի Ա. Տ. Հայր-Սուրբերի

Տաճկաստանի և Պարսկաստանի սահմանագծին վրայ Ձ... գիւղակէն քիչ հեռու անտառի մը մէջ՝ դարանատեղի մը կը փնտռէր Իսմայէլ, բարձրահասակ, կարմիրերես թուրք զօրապետ մը. իրեն հետ էր հայ մը՝ Սիմոն:

— Սա դիրքը յարմար չէ՞, Սիմոն. Ըսաւ Իսմայէլ յանկարծ կանգ առնելով:

— Դեռ քիչ մը առաջ, էֆէնտի:

Էւ կեցան հաստ կաղնիի մը ետև. Իսմայէլ հրացանը ճամբուն վրայ ուղղած՝ սպասեց: Իր մօտին էր Սիմոնը, աղտոտ զգեստներով, որ աչքերը անբաժան իր մօտի ճանապարհէն՝ պատրաստ էր զօրապետին հարցման պատասխանելու: Այդ հայ մարդու կը աղքատութենէ յուսահատած՝ մատնը չուրկամբ կ'ուզէր պատուտած զգեստները նորոգել:

Իսմայէլ, արդէն երկու հայ կոյսեր իրեն կնութեան առած՝ կ'ուզէր երրորդ մ'ալ. սակայն այս անգամ իր ուզածը քաջ հայորդիի մը կիներ էր. պէտք էր նախ այդ հայը սպաննել՝ յետոյ կինը յափըշտակել:

Սիմոնը՝ որ արդէն բաւական ատենէ ի վեր մատնը չուրկեան արհեստին ձեռք զարկած էր՝ այս անգամ հինգ օսմանեան ոսկիի պիտի տիրանար, եթէ զօրապետին հրացանին գնտակին դիմաց բերէր քաջ հայորդին:

Վերջապէս երբ ճանապարհին վրայ երեցաւ ձիաւոր մը՝ Իսմայէլ հարցուց Սիմոնին.

— Սիմոն, աս է Լուսիկիս էրիկ կոչուածը:

— Այո՛, ատ է, էֆէնտիս, Ըսաւ Սիմոն ձեռքերը շփելով և կամացուկ մը Իսմայէլի կուրծքը իրեն վահան ըրաւ: Ճիշդ հրացանին դիմացն հասաւ ձիաւորը, որ զինուած էր և անփոյթ՝ աչքերը իր գիւղակին ուղղած՝ անոյշ ժպիտով մը կը բերկրէր. քիչ ատենէն նա իր Լուսիկին և

երկու սիրուն տղաքներուն համարյոյնբ պիտի տար:

— Այո՛, ատ է... կրկնեց Սիմոն:

Հրացանը շառաչեց. դժբախտաբար զընտակը վրիպած չէր. մէկ ակնթարթի մէջ վիրաւորեալը ձիէն վար ինկաւ. ձին խըրտեցաւ և իր մօտը տեսնելով տիրոջը թալթիղ դիակը՝ անշարժ կեցաւ ու զընթեթեան նայուածքով դիտեց զայն:

— Սիմոն, ձգէնք այսպէս:

— Մեր ինչ հոգը, փախչելինս նա յինք:

Եւ կռակներն տուն հոգեվարքի հօրն զիններով թաւալող դիակին ու հեռացան, կորսուելով անտառին մէջ, ուր զօրապետը հինգ օսմանեան ոսկի համբոց Սիմոնի ուրախութենէ զողողացող ափին մէջ և աւելցուց:

— Սիմոն, տասը ոսկի ալ ունիմ երբ յաջողցնես Լուսիկը ձեռքս ձգել:

— Ի՞նչպիսի, վստահ եմ որ ուրախիդ պիտի հասնիս:

— Քանի՞ օրէն:

— Պէտք ենք երկու շաբաթ սպասել:

*
* *

Իրիկուան մութը իջած էր Ձ... գիւղակին վրայ. երդիքներէն երեցող լուսերը կամաց կամաց կը նուազէին և կամ կը մարէին. քափն ծառերուն տերևներուն հետ կը կատակէր, մինչդեռ մայր մը իր տիտուր սենեկին մէջ սեւեր հագած՝ աղիւ ողորմ ողբերով իր նորածինը՝ կ'օրօրէր: Փոքրիկը քնացաւ. և վեց տարեկան անդրանիկ որդին՝ պատին վրայ կախուած վեցհարուածեանը դիտելով՝ կը հարցնէր միամտօրէն իր ողբացող մայրիկին, որուն աչքերը արցունքով կարմրած էին:

— Մայրիկ, մեր հայրիկը ատո՞վ մեռուցին:

— Այո՛, զաւակս, ատով մեռուցին. և սկսաւ հեղեղօրէն արտասուել:

— Ա՛լ մի՛ լար, անուշ մայրիկ. թող հոտ մնայ այդ, մինչև որ կս մեծնամ...

Տղան իր խօսքը կէս թողուց երբ մօրը այլազունիլը նկատեց, և որ միանգամայն մասր բերին տաննիլով լռել կը հրամայէր։

Կինը ականջը դուրսի խօսակցութեան ուղղեց և լսեց.

— Սիմոն, ան է Լուսիկին տունը։

— Այո՛ տա՛ և։

— Սիմոն, գրպանիս տասը ոսկիները խաղալ սկսան. ինչալլանք քիչ ատենէն ա. փիղ մէջ կը համբուին։

Կինը առանց ականջը դուրսի խօսակցութենէն զատելու՝ իսկոյն պատէն վեց հարուածեանը վար առաւ։

— Մայրի՛կ, ինծի՛ տուր այդ...

Լուսիկ՝ նորէն լռել հրամայեց մասր բերնին տաննիլով։

Մութին մէջի երկու անծածոթները շա. րունակեցին.

— Ի՛նչպէս ներս պիտի մտնենք. Սիմոն, դիւրին կերպ մը սովորեցուր։

— Երկան բարակ մտածելու ի՛նչ կայ. պատուհանէն ներս կը մտնենք։

— Եթէ այդպէս՝ դո՛ւն առաջ անցիր։

— Ձէ՛, էֆէնտի, դուն առաջ անցիր. զգեցիկ դէմքդ, սրմայր զգեստներդ առաջին նայուածքին սիրել պիտի տան զքեզ։ Եւ զօրապետը Սիմոնին ուսերուն վրայ ելելով՝ կըցաւ կէս մէջքը պատուհանէն ներս անցրեւ...

Լուսիկ արդէն իր մեծ որդւոյն և քնացող փոքրիկին արտասուախառն համբոյր. ներ տուած էր. համբոյր մ'աւ իր երկանը վեցհարուածեանին տուաւ. և այդ վայրկենին իր մօտ՝ պատուհանէն ներս՝ կա. խուած տեսնելով օտար կարմրեցած դէմքը՝ կայծակի պէս վեցհարուածեանը անոր գանկին ուղղեց և գնտակով մը անոր ք. ղեղը տարտղեց. և վիթխարի մարդը հա. ուղչանքով և արիւնլուայ՝ պատուհանէն դուրս ինկաւ։

Կինը մի քանի գնտակ ալ՝ մութին մէջ փախչող Սիմոնին ուղղեց և անոր գիակին գետինը փռուելու ձայնին սպասեց. տե. սաւ որ մթոյ մէջ մէկը դեռ կը վազէր։ Մատնիչը վրիպած էր քաջարի կնոջ գըն. տակներէն։

Երբ զօրապետը վերջին շունչը կը փռ. չէր՝ մերձակայ տուներու մէջ կանթեղի լոյսերը բարձրացան. մութ սենեակներու մէջ լոյսեր վառեցան ու կիներու և մար. դոց գլուխներ պատուհաններէ դուրս ըն. կան. ամէնքը կը հարցնէին դիւցազն կը. նոջ։

— Խե՛ր է, Լուսիկ, ո՞վ է։

— Թուրք զօրապետ մը. ահա վերջին շունչը կը փչէ. սատկելու մօտ է։

— Ա՛լ հանգիստ ապրէ. էրկանդ վրէ. ժը լուծեցիր. ատ պէտք է եղածը ըլլայ անոր թշնամին։

— Այդպէս կը կարծեմ. բայց վախեմ գիւղա վտանգի մէջ թողուցի. այս շանը առաջնորդ Սիմոնը գնտակէն ազատեցաւ։

— Եթէ այդպէս է՝ ա՛ռ զաւակներդ և շուտով փախիր. դուն ազատէ ինքզինքդ, կեանքիդ կարօտ են որբիկներդ. մենք կըր. նանք գմեզ հոգալ։

*
**

Սիմոնը իր շունչն առաւ իսմայէլի բա. նակին մէջ Ձ... գիւղէն կէս ժամ հեռու. եղածը մանրամասն պատմեց. զօրքն ու թուրք խուժանը Նոյն վայրկենին զինուած Ձ... գիւղին վրայ յարձակեցաւ առաջ. նորդութեամբ մատնիչ Սիմոնի, որուն խոս. տացուած էր տասը օսմանեան ոսկի։

— Կրակ, կրակ, լալով կը գռչէր ժո. ղովուրդը. և զիշերին մէջ ծուխը բոցե. րուն հեռ կը բարձրանար, և անդին ու. րիշ աղիողորմ ողբեր. մայր մը իր որդին, այլը իր կինը՝ Կ'ողբային բոցերուն դի. մաց։ Գետինը յօշոտուած և արիւնլուայ դիակներ, գանկեր ջախջախուած և բա. զուկներ ու գլուխներ կտրտուած։

Ա՛լ զաղբիւր էին հրացաններու շառաչ. ները, մահուան գէմ կտուող կտրիճներու զոչումները ալ չէին լսուեր։ Բոցերու մէ. ջնէն կը լսուէին յանկարծ կանացի ձայներ։

— Կ'այրի՛մ...

— Տունս կ'այրի՛մ...

— Նորածինս կ'այրի՛մ...

Եւ այս ամէնքն ալ ո՛չ կը կրկնուէին և ոչ արձագանգ կը գտնէին ամուլ գիշերին մէջ:

Բոցերէն քիչ անդին դիակներու պատգարակներէն հոգեվարքի մահահոտ հառաչանքներ. — « Զաւակս, կի՛նս, հայրենի՛քս » կը խղզուէին փոսերու մէջ. և աւին հոգի ալ կը դադրէր կեանքէ: Վաղուան արշալոյսը իրենց արիւնթաթախ դիակներուն և մոխրացած մարմիններուն դիմաց պիտի արթննար:

*
* *

Այրուող գիւղէն քիչ հեռու, անտառի մը մէջ մայր մը իր ծունկերուն վրայ առած երկու զաւակները, հրացանը կողքին՝ կը մրափէր. դիմացը հրդեհուող արշալոյսը՝ իր աչքերը բանալ տուաւ և նա իր միացող գիւղին դիմաց արտասուեց. նըշմարեց՝ որ հոն ապաստանած էր՝ ուր իր այրը սպաննուած գտնուեցաւ: Քիչ վերջ՝ իրմէ վար կը հասնէին երկու հոգի զուարթ և անգուժ դէմքերով:

— Ապրի՛ս, Սիմոն, ըսաւ զինուորական մը, և Լուսիկ զայն լսեց:

— Պարտքս էր, տէր:

— Տասնով գոհ պիտի ըլլաս:

— Շնորհակալ եմ, ըրածս պարտք մ'էր:

— Վեհանձն սրտիդ համար տասնեհինգ ոսկի պիտի համրեմ ափիդ մէջ:

Սիմոն ուրախութենէն գրեթէ յիմարցած՝ ծունկի եկաւ. ափերը բացաւ. և զինուորականը սկսաւ ոսկիները մատնիչին ափին մէջ համրել, մէկ, երկու, երեք, չորս և հինգերորդին՝ գնտակ մ'եկաւ Լուսիկէն, ու զինուորականը գետին տապալեց: Սիմոն՝ երբ շփոթած՝ չկրցաւ ոչ առաջ և ոչ ետ երթալ, ուրիշ գնտակ մ'ալ եկաւ զինքը գետին թաւալելու:

Կինը գիրկն առած փոքրիկը և անդրանիկը առջևը ձգած՝ քաջութեամբ մօտեցաւ երկու ռատակածներուն: Զօրականը հոգին կը փշէր. իսկ Սիմոն ոսկիները ձեռքին մէջ սեղմած կը ճէչէր:

— Գթութի՛ն, հայ եմ, քրիստոնեայ եմ:

— Զէ՛, պիտի զթամ քեզ այն ատեն՝ երբ Գրիստոսը ուրանաս:

— Ուրացած եմ արդէն:

— Հաստատո՞ւն ես դաւանանքիդ մէջ:

— Այո՛, զթա՛ւ:

— Ուրացի՛ր հաւատքդ:

— Ուրացած եմ արդէն, զթա՛ւ:

— Վատ մատնիչ, քեզի այսպէս կը զթամ. ես վստահ եմ որ անդիի աշխարհին մէջ էրկանս երեսը պիտի չտեսնես. սատկէ՛ հիմայ և զնա՛ այրուելու. ապաշխարելու ատեն չտայ քեզ Աստուած. ըսաւ Լուսիկ, և ուրիշ գնտակով մը Սիմոնին ըզեղը տարտղնեց:

Մատնիչը մի քանի վայրկեան տապալուեցաւ և ոսկիները ափին մէջ սեղմած՝ հոգին փշեց:

Իսկ արիասիրտ կինը փոքրիկ մանուկը բազկին վրայ առած և անդրանիկ որդին առջևը ձգած՝ գնաց դէպ ի իր մօտիւր դարձած հայրենիքը՝ որ կը ծխար...

Հ. Մ. ՊՈՏԻԿԱՆ

Գ Ի Տ Ա Կ Ա Ն

ՈՍՏԻԿԱՆՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ

Բաւական ապարդիւն խօսակցութիւններ եղած էին արդէն նիւթիս վրայ, սկսեալ Եւրոպայէն մինչև Ամերիկա, ուր արդէն ոճրագործները ի յայտ հանելու համար բազմաթիւ խեղացի միջոցներ կան:

Արդեօք կարելի չէ՞ որ ռուսիկանները գիտական վարժարանի մը մէջ կրթուէին, ոճրագործները ձերբակալելու նոր զէնք մ'ալ ունենալու համար: Վերջերս տեսանք թէ ֆրանսական ռուսիկանութիւնը՝ շունին կարգ մը յատկութիւններէն օգտուելով (ինչպէս են հաւատարմութիւնը, զօրաւոր հոտառութիւնը, և այլն) զայն իբր կարեւոր գործիչ անդամ մը՝ ռուսիկաններու խումբին մէջ դրաւ, ո՛չ թէ պաշտպանութեան, այլ չարագործները դիւրին